

De houten gildebeker van het timmerlieden- of St. Josephsgild te Wijk bij Duurstede

I

Bekend zijn de middeleeuwse vakverenigingen, de gilden, die het gehele bedrijf beheersten. Men had ze in groten getale, de brouwers-, kleermakers-, wijnkopers-, metselaars-, kuipers-, bakkers-, knopenmakers-, schippers- en timmerliedengilden, enz. Zo ook te Wijk bij Duurstede. In de Franse tijd (1795) werden zij officieel opgeheven. De tijden waren veranderd en ook de economische toestanden. Een voortzetting in gewijzigde vorm van de oude gilden zijn de moderne vakverenigingen. Toch handhaafden zich resten van het oude, zelfs nog aangeduid met de benaming „gilden”. Traditie heeft nu eenmaal een taai leven; in 't bijzonder overoude zeden en volksgewoonten weten, vooral wanneer daar op de een of andere manier een bepaald vermaak of feestelijkheid aan verbonden is, zich door de eeuwen heen staande te houden. Soms lijden zij een min of meer kwijnend bestaan, doch bij de verhoogde belangstelling voor folklore sedert de laatste decennia, ook hier te lande, wordt aan die oude volksgewoonten en gebruiken nieuw leven ingeblazen. Uiteraard een verheugend verschijnsel in deze, helaas, in vele opzichten vervlakkende tijd.

Gezamenlijk maakten gildebreeders op de zogenaamde teerdagen goede sier doordat zij de pot van de betaalde boeten verteerden, zeker eens, doch veelal tweemaal per jaar. En men kan er op rekenen, dat het daar lustig toeging, ja ontastde in wilde bras- en zwelgpartijen, waarbij het mes maar al te los in de schede zat. Ernstige vechtpartijen waren dan ook schering en inslag op die teerdagen, waarbij de toegekende boeten weer dienst moesten doen om de pot voor een volgende teerdag te stijven, zoals ook bij het timmerlieden-gilde St. Joseph te Wijk bij Duurstede het geval bleek te zijn met alle gevolgen van dien, waarover straks nader.

Bij de oudste gilden was een uiterst belangrijk stuk van de eigendommen of inventaris de oude gildekist, waarin de ledenlijst der gildebreeders werd bewaard en de keur of verordening, waarbij de rechten van het gilde waren omschreven en bevestigd. Dikwijls waren dit prachtstukken, fraai beschilderd, zoals bijv. de bakkersgildekist in 't Museum van Oudheden te Groningen.

Een fraaie gildekist uit het verleden is Wijk bij Duurstede niet rijk, doch wel een merkwaardige houten gedraaide beker van het timmerlieden- of

St. Josephsgild uit 1678, die gebruikt werd bij de gildemaaltijden op de teerdagen. Momenteel wordt deze houten nap of kroes bewaard op het stadhuis aan de Markt. Helaas is het stuk niet meer gaaf, de houten gedraaide voet ontbreekt. Aangezien de bodem van de beker zwaar is aangetast door houtworm is de voet daardoor waarschijnlijk zoekgeraakt. Op de plaats van de oorspronkelijke bevestiging in de bodem zit een gat.

Een ogenblik werd gedacht dat we hier te doen zouden hebben met een sierbeker, die op een gildekast werd vastgezet met een houten pen. Dit is echter minder waarschijnlijk, omdat er inderdaad houten gildebekers bekend zijn en wij hier met een gilde van „houtbewerkers” te doen hebben. De beker moet wel bij de gildemalen op de teerdagen voor het feestbier gebruikt zijn. Het zal een prestatie geweest zijn de 28 cm. hoge beker in één teug uit te drinken, zoals het gezegd aan de binnenzijde van het deksel weergeeft.

De beker is gepolychromeerd: het opschrift en de onderschriften zijn evenals de banden in goud uitgevoerd; de tekst in het deksel is in zwart aangebracht op witte ondergrond. Op het beschadigde gedeelte van de binnenrand van het deksel vindt men het merkteken L3, een registratienummer dat blijkbaar is aangebracht volgens het systeem van een oudere collectie of museum.

Op de Tentoonstelling van Oude en Nieuwe Kunstnijverheid te 's-Gravenhage werd de beker destijds (19 mei 1888) ingezonden door het gemeentebestuur van Wijk bij Duurstede. Het stuk werd toen als volgt beschreven in de omschrijving van de ingezonden voorwerpen:

„Een houten drinkbeker met deksel hoog 28 cm. Op de bovenhelft is tussen twee verheven randen geschilderd:

Die in het hout, met werck of handel sich geneert: Heeft Joseph als Patroon dees houte-nap vereert.

Op de onderhelft twee wapenschilden. Verder de woorden:

Oudermans indertijdt Dirck Willem 1678 Wijborg en de Cock van Josephs-Gildd.

Het deksel is aan de onderzijde met de volgende woorden beschilderd:

Die met een Veegh, Dees kroes maect leegh, Wel voor een Man passeren can. DVB.”

Tot zover de beschrijving van 1888. Het is niet onmogelijk dat de letters DVB in het midden van het deksel als DWB gelezen dienen te worden,

De houten gildebeker van het timmerlieden- of St. Josephsgild te Wijk bij Duurstede.
Foto: Van Brienen, Zeist.

duidende op de naam van de ouderman van het gilde, *Dirck Wijborg*. Dat is onduidelijk door de ijzeren pal door het deksel ter bevestiging van de knop bovenop het deksel.

Ten aanzien van het timmermans- of St. Josephsgilde kan nog opgemerkt worden, dat in 1621 een nieuwe gildebrief door de overheid werd uitgegeven, uitgaande van een ouder stuk, zodat men veilig kan aannemen dat het St. Josephsgilde al vóór 1600 bestond. St. Joseph, de patroonsheilige van de timmerlieden, had zijn naamdag op 19 maart, zodat men mag aannemen dat de voornaamste teerdag met gildemaaltijd van het St. Josephsgilde te Wijk bij Duurstede in het vroege voorjaar, op 19 maart plaats vond. Zoals bekend was de H. Joseph de echtgenoot van de Allerheiligste Maagd. Uit de Evangelieverhalen is alleen bekend, dat hij uit de stam van David was een timmerman van beroep.

Dat het ook niet altijd pais en vree was onder de gildebroeders in Wijk bij Duurstede blijkt uit een rekest voor schout Johan van Isendoorn uit 1658¹⁾ betreffende een procedure, door hem gevoerd tegen het lid van het St. Josephsgilde Jacob Jordens-

sen en de oudermannen en broeders van dat gilde als gevoegden. Jacob Jordenssen was wege dronkenschap ten lesgeleden teerdagens (vermeldelijk 19 maart 1658) door het gilde beboet meende nu niet meer door de officier vervolgd kunnen worden, met welk standpunt het gilde zich verenigde. Volgens het archiefstuk vielen er tussen *Jacob Jordensz. ende Jan Gerritsz in dronckeschap woorden daerop sij ge...* (onleesbaar) en voorts *hantgemeen sijn geworden ende waerom sij beijden beboet wirde bij de voorzegde gilde ende dievolgens haren gildebrieff, out gebruy ende privilegie ende neffens alle andere gilde ende collegien in diergelijcke materie de correctie alleen altyts hebben gedaan, enz.*

Aan een jonger afschrift van de „Gildebrieff van der timmerlyuden ofte Ste Josephsgilde” d.d. maart 1670²⁾ wordt het volgende ontleend.

De nieuwe gildebrief werd uitgegeven omdat *er gelijcks meer ende meer onverstant, donckerheit ende andere inconventienten ontstaen onder voor screven gildebroeders op d'interpretatie en recht verstant van hare oude Gildebrieffen ende gevolge van dien, versoekende seer dienstel, van ons gem (onleesbaar) verleent te worden eenen nieuwen Gildenbrieff in forma continere, seeckere gedresseerde articulen. Soo ist dat desen aengesien, ende omme alle twist ende verstant te verhoeden, ende te doen cesseren in voorgaende rijpe deliberatie daerover gehouwen enz.* Kennelijk vulde de overheid deze vernieuwde gildebrief aan met nieuwe bepalingen, om weer te vervallen in moeilijkheden zoals gerechtigd bij het geval van Jacob Jordenssoon en Jan Gerritsz in 1658.

Uit de nieuwe gildebrief van 1670 blijkt tevens dat onder het timmermansgilde te Wijk bij Duurstede vielen die *tripmaekers*, dat zijn de houthandwerkers die houten „tripjes” maakten, plank in de vorm van de voetsool met twee houtklosjes, welk houten schoeisel veel door vrouwen werd gedragen. Tevens diegenen die met ploeg wercken, vermoedelijk zij die het houten gereedschap voor de ploegen maakten, ploegmakers. Eveneens die *houtcopers*, die niet van het handwerck omtrent selver geen meester ende sijn sullen, enz. mochten dus niet het vak van timmerman uitoefenen, doch zich alleen met het kopen en verkopen van hout generen. De originele gildebrief was *besegelt met stadts groote uythangende segel gedrukt in groenen wassche.* - Met het bezegelen van deze akte zijn we tevens aan het einde van deze beschrijving van de merkwaardige Wijske gildebeker en rest alleen nog de verklaring en beschrijving van de beide wapenschilden.

Zeist

H. W. M. J. Kits Nieuwenkam
(Slot volgt)

¹⁾ Inv. nr. 617, oud-Gem.-arch. Wijk bij Duurstede.

²⁾ Inv. nr. 28, Ordonnantieboek dl. 1557 fol. 1 oud-Gem.-arch. Wijk bij Duurstede.